

DÜŞÜNCELER VE KONUŞMALAR

Kategori: Etik ve Felsefe

Yeşil Yazılar

Yazar Hakkında Bilgi

Epiktetos, kölelikten gelip Stoacı felsefenin en tesirli figürlerinden birine dönüşen antik çağ filozofudur. Onun felsefesi; insanın günlük hayattaki krizlerle nasıl başa çıkacağını ve içsel huzurunu nasıl koruyacağını gösteren pratik bir yaşama sanatıdır.

Hiçbir yazılı eser bırakmayan filozofun düşünceleri, öğrencisi Arrianus'un tuttuğu notlarla günümüze ulaşmıştır. Epiktetos, bugün hem modern psikoterapi yöntemlerine hem de karmaşık dünyada zihinsel dengesini arayan otodidaktlara rehberlik etmeye devam etmektedir.

Kitabın Konusu ve Ana Fikri

Kitabın Konusu

Düşünceler ve Konuşmalar (Sohbetler) eseri, insanın günlük hayatta karşılaştığı zorluklar, ahlaki ikilemler, arzular, korkular ve dış olaylar karşısında nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğini ele alır. Kitap, felsefenin soyut teorilerden ibaret olmadığını, bizzat hayatın içinde uygulanan pratik bir yaşama sanatı olduğunu işlemektedir.

Kitabın Ana Fikri

Eserin temel ana fikri, insanın dış dünyadaki olayları ve başkalarının tutumlarını kontrol edemeyeceği; ancak bu olaylara karşı kendi zihninde ürettiği yargıları, tepkileri ve niyetleri tamamen kontrol edebileceği gerçeğidir. Gerçek içsel özgürlük ve huzur, dış koşullarla savaşmak yerine yalnızca kişinin kendi iradesine ve erdemli karakterine odaklanmasıyla elde edilir.

Epiktetos'un öğrencisi Arrianos tarafından kayda geçirilen Düşünceler ve Konuşmalar, Stoacı felsefeyi soyut bir öğretiden günlük hayatın sınavlarına taşıyan temel eserlerden biridir. Kitap; özgürlük, irade, arzu, korku, karakter ve insan ilişkileri üzerine canlı konuşmalar sunar. Okura, değiştiremeyeceği olaylarla değil, onlar hakkındaki yargılarıyla çalışmayı öğretir ve bugün de sarsıcı biçimde güncelliğini korumaktadır.

Bu özette dört cilt 93 bölümden oluşan kitabın Stoacılık çalışmalarında en çok atıf yapılan 25 bölümünü ele alıyoruz.

I. Cilt

1. Bölüm: Elimizde Olanlar ve Olmayanlar Üzerine

Bu bölüm, Stoacı "kontrol ikilemi" ilkesini ve zihinsel özgürlüğü ele almaktadır.

Hem kendini hem de diğer her şeyi inceleme özelliği bulunan tek yeti mantık yetisidir. Müziği, dilbilgisini ve diğer tüm yetileri değerlendiren, bunların faydalarını ve hangi durumlarda kullanılacaklarını gösteren mantıktan başka bir güç yoktur.

Tanrı insana bedenini, malını ya da dış olayları bütünüyle yönetme gücü vermemiş; buna karşılık izlenimlerini doğru kullanma yetisini armağan etmiştir. Sıkıntılarımız, bize ait olmayan şeylere kendi mülkümüzmüş gibi bağlanmamızdan doğar. Bu noktada yapılması gereken, elimizde olanı iyi kullanmak ve elimizde olmayanı vakti geldiğinde başkasına ait bir şeyi geri verir gibi bırakmaktır.

Epiktetos bunu denize açılmayı bekleyen yolcu örneğiyle somutlaştırır: Rüzgârı değiştiremeyiz, ancak beklerken kendimizi tüketip tüketmemek bize bağlıdır. Agrippinus'un sürgün haberini aldığında hazırladığı yemeği yemeye devam etmesi de aynı ayrımı gösterir. Stoacı sakinlik, başımıza hiçbir felaket gelmeyeceğine inanmaktan ziyade, bize olanın irademize ait kısmını hızla ayırt edebilmektir.

2. Bölüm: İnsan Her Durumda Karakterini Nasıl Koruyabilir?

Epiktetos bu bölümde insanın kendi değerini ucuza satmaması gerektiğini ve karakterini dışsal tehditler veya çıkarlar uğruna feda etmemesini savunur. İnsanı asıl zorlayan şey irrasyonel durumlar (başa geleni akla aykırı bulmak) iken, rasyonel olanlar katlanılabilir şeylerdir; akla uygunsa her şeye katlanılabilir.

Bu bölümde Stoacı duruşun en temel simgelerinden biri **"mor iplik"** metaforudur. Çoğu insan sıradan bir kumaşın düz ipliklerinden biri olmak isterken filozof, herkes gibi sıradanlaşmak yerine küçük ama değerli olan o asil "mor iplik" olmayı seçer. Bir Stoacı, çoğunluğa uyarak karakterini kaybetmektense, başına ne gelirse gelsin özünü korumalıdır.

İmparator Vespasianus, Senatör Priscus'a senatoya girmemesini, girerse de hiçbir şey söylememesini emreder. Priscus ise şu tarihî yanıtı verir: "Senatör olduğum sürece girmek ve sorduğunda doğru gördüklerimi söylemek zorundayım." İmparator onu ölümle tehdit ettiğinde ise taviz vermez: "Sen kendi üzerine düşeni [öldürmeyi] yap, ben de benimkini: Sana düşen öldürmek, bana düşen ise korkmadan ölmek."

Son tahlilde tiranlar insanın bedenini zindana atabilir veya onu öldürebilir, ancak insanın özgür iradesini asla kontrol edemezler.

4. Bölüm: İlerleme ya da Gelişim Üzerine

Bu bölüm, felsefede gerçek **ilerleme ve gelişimin (prokope)** ne anlama geldiğini net bir çerçeveyle çizer.

Stoacı öğretiye göre erdemin insana sunduğu asıl vaat ruhsal huzur ve sükûnettir; bu nedenle erdem doğrultusunda ilerlemek, doğrudan zihinsel huzura ve içsel özgürlüğe doğru atılan bir adımdır. Ancak insanların çoğu ilerlemeyi yanlış yerlerde arama hatasına düşer. Hrisippos'un ciltlerce kitabını okumak, kuramsal metinleri ezberlemek veya çetrefilli felsefi metinleri yorumlamak tek başına zihinsel bir gelişim sayılmaz. Nasıl ki bir sporcudan gelişimini göstermesi istendiğinde kaldırdığı ağırlıkları değil, o ağırlıkların bedeninde yarattığı etkiyi göstermesi gerekiyorsa, bir felsefe öğrencisinin de okuduğu kitapları veya incelemeleri değil, arzularını ve sakınmalarını doğaya uygun biçimde nasıl kullandığını göstermesi gerekir.

Gerçek ilerleme, insanın kendi iradesi dışında kalan dış etkenlerden tamamen uzaklaşıp kendi özgür iradesine (prohairesis) odaklanmasıyla gerçekleşir. İnsan, kendi kontrolünde olmayan nesneleri, makamları veya durumları arzulamaktan ve onlardan kaçınmaktan vazgeçtiği anda özgürleşir; aksi takdirde dış dünyadaki güçlerin esiri olarak fırtınalarda oradan oraya savrulmaya mahkûm olur. Sabah kalktığı andan itibaren Stoacı ilkelere riayet eden, alçakgönüllü davranan ve karşılaştığı her yaşam olayında ilkelerini tıpkı bir koşucunun koşarken tekniğini uygulaması gibi hayata geçiren kişi gerçekten mesafe katetmiş demektir. Çabası sadece kitap okumakla ve kuram ezberlemekle sınırlı kalanlar ise boşuna vakit harcamış olurlar; çünkü felsefi eğitimin asıl amacı insan hayatını ağlanıp sızlanmalardan, korkulardan ve hayal kırıklıklarından arındırmaktır. Dışsal değerlere bel bağlayan kralların ve tiranların hayatı trajediler ve ıstıraplarla doluyken, iradesini doğayla uyumlu kılan bir bilge, ölüm, sürgün veya zindan karşısında dahi Sokrates gibi ilahi takdire rıza göstererek sarsılmaz ruhsal duruşunu korur.

9. Bölüm: İnsan Tanrı'ya Yakın Olduğumuz Gerçeğinden Nasıl Sonuçlara Varabilir?

Bu bölüm insanın ilahi kökeni, dünya vatandaşlığı ve sarsılmaz içsel özgürlüğü üzerine odaklanır.

İnsanın rasyonel yapısı sayesinde Tanrı ile doğrudan bir bağı olduğunu kabul etmesi, ona doğduğu küçük coğrafi alanın ötesinde sarsılmaz bir "dünya vatandaşı" ve Tanrı'nın evladı olma bilinci kazandırır. Roma'daki makam sahipleriyle veya imparatorla akraba olmanın insanlara sağladığı sahte güvenceye kıyasla, evrenin yaratıcısı ve koruyucusuyla olan bu hakiki bağ, kişiyi tüm korkulardan, kederden ve tiranların tehditlerinden tamamen

arındırmalıdır. İrrasyonel hayvanların dahi kendi başlarına doğayla uyum içinde yaşayabildiği bir evrende, bir filozofun yiyecek bulma kaygısıyla başkalarına dalkavukluk etmesi veya dertlenmesi kabul edilemez bir zayıflıktır.

Beden, mal mülk ve dışsal gereksinimler insanı tiranların ve mahkemelerin gözünde zincirlenmiş gibi gösterse de insan, Tanrı kendisini görevinden resmen azat edip geri çekilme işareti verene kadar yerini metanetle korumalı ve geçerli bir nedeni olmadan yaşamı terk etmemelidir. Sokrates'in mahkemede Tanrı'nın kendisine verdiği felsefi görevi terk etmektense ölümü tercih etmesi gibi, ilahi soydan geldiğini bilen her birey bedensel korkuların üstüne çıkmalıdır. Kendi iradesiyle elde edebileceği yüce ruhu, dayanıklılığı ve özgürlüğü dışsal makamlardan veya başkalarının merhametinden dilenen kişiler ise Stoacı öğretiye göre yaşayan birer cesetten farksızdır.

11. Bölüm: Doğal Sevgi Üzerine

Kitabın on birinci bölümü, evlat sevgisi, akıl ile duygu uyumu ve eylemlerimizin asıl kaynağı olan içsel yargılarımız üzerine odaklanır.

Kızı hastalandığında yaşadığı yoğun endişeye dayanamayıp evi terk eden bir hâkimin bu eylemini "doğal ve sevgi dolu bir davranış" olarak savunmasına karşı çıkan Epiktetos, bir eylemin çoğunluk tarafından yapılıyor olmasının onu kendiliğinden doğru veya doğaya uygun kılmayacağını vurgular. Tıpkı bedenlerde sıkça görülmesinin tümörleri sağlıklı veya doğal yapmaması gibi, insanların çoğunluğunun sergilediği zayıflıklar ve hatalar da ahlaki açıdan norm kabul edilemez.

Gerçek ve doğal bir sevgi akılla ve mantıkla asla çelişmeyeceği için, bakıma muhtaç bir çocuğu sevgi gerekçesiyle yalnız bırakmak mantığa aykırıdır; nitekim aynı mantıkla hareket eden anne, bakıcı ve öğretmenin de çocuğu terk etmesi hâlinde, çocuğun sevgisizlikten değil güya "aşırı sevgiden" ölüme terk edileceği çelişkisi ortaya çıkar.

Epiktetos, insanı kaçıran, sarsan veya mutsuz eden şeyin dışsal olayların (çocuğun hastalığı gibi) kendisi değil, o olaylar karşısında zihninde oluşturduğu kendi yargıları ve kararları olduğunu ifade eder. Bu doğrultuda kişi, başı belaya girdiğinde suçlu olarak eşini, çocuklarını veya dış koşulları göstermeyi bırakmalı; bedenindeki tümörleri söküp atar gibi zihnindeki yanlış fikirleri temizleyerek kendi iradesini doğaya uygun ilkeler doğrultusunda eğitmelidir.

12. Bölüm: Memnuniyet Üzerine

On ikinci bölüm, insanın evrendeki düzeni kavrayarak olayları olduğu gibi kabullenmesi ve içsel özgürlüğe ulaşması düşüncesini işler.

Epiktetos söze tanrı inancı hakkındaki farklı görüşleri sıralayarak başlar ve ilahi varlığın her an her şeyden haberdar olduğu anlayışını felsefesinin merkezine koyar.

Özgürlüğü aklına esen her şeyin dilediği gibi gerçekleşmesi olarak görmek büyük bir deliliktir.

Eğitim almak olayların bizim istediğimiz gibi değil, evrenin ve Tanrı'nın belirlediği doğaya uygun biçimde gerçekleşmesini dilemeyi öğrenmektir. Zihnimizi olanlarla ahenkli kılmak için eğitmeliyiz.

Yaz ve kış, bolluk ve kıtlık gibi zıtlıklar evrensel bütünün ahengi için yaratılmıştır; dolayısıyla yalnızlığı keder değil özgürlük, insanlarla bir arada olmayı ise ziyafet ve şenlik olarak görmek gerekir.

Yaşam koşullarından şikâyet edip memnuniyetsizlik gösterenlerin cezası, o huzursuz ruh hâline mahkûm kalmalarıdır. İnsan beden bakımından evrenin küçük bir parçası olsa da akıl ve düşünce gücü bakımından tanrılarla eşittir. Tanrı insanı yalnızca kendi elinde olan şeyden, yani izlenimleri doğru kullanmaktan sorumlu tutmuştur; elimizde olmayan dışsal durumlara üzülmek ise yersizdir. Karşılaşılan zorluklar karşısında tanrılara şükredip yüce bir ruh sergilemek, gerçek memnuniyetin ve sarsılmaz Stoacı duruşun temel koşuludur.

18. Bölüm: Başkalarının Hatalarına (Kusurlarına) Öfkelenmememiz Gerektiğine Dair

Epiktetos'un Düşünceler ve Konuşmalar eserinin on sekizinci bölümü insanların yanlış eylemlerinin arkasındaki zihinsel körlüğü ve başkalarının kusurları karşısında takınmamız gereken Stoacı merhameti ele alır.

Epiktetos'a göre insan bir şeyi doğru olduğuna inandığı için kabul eder, bir eyleme kendine faydalı olduğunu düşündüğü için yönelir. Bu doğrultuda hırsızlar, soyguncular veya ahlaksızlık yapanlar, iyi ile kötü konusundaki cehaletlerinden dolayı yanılmış insanlardır. Nasıl ki fiziki görme yetisini kaybetmiş kör bir insana kör olduğu için öfkelenmeyip acıyorsak, ruhun en önemli parçası olan iyi ile kötüyü ayırma yetisinden mahrum kalmış kişilere de öfkelenmek yerine merhamet göstermemiz gerekir.

İnsanların hatalarına kızmamızın asıl nedeni ise onların çaldığı veya göz koyduğu dışsal şeylere bizim de gereğinden fazla değer vermemizdir. Epiktetos, evindeki demir lambası çalındığında hırsıza kızmak yerine kendisinin o nesneye fazla değer verdiğini fark edip ertesi gün topraktan ucuz bir lamba almasını örnek göstererek, insanın ancak kendi zihninde aşırı bağlandığı şeyleri kaybettiğinde canının acıyacağını vurgular.

Tiranlar veya hırsızlar bedenimizi, malımızı ya da bacağımızı zincire vurabilirler; ancak özgür irademizi asla ele geçiremezler. Bu yüzden insan, başkalarını suçlamak ve sızlanmak yerine "kendini tanı" ilkesini anımsamalı; gücünü dış etkenlerden veya bedeninden değil, sarsılmaz fikirlerinden alan özgür bir duruş geliştirmelidir.

19. Bölüm: Tiranlara Karşı Nasıl Hareket Etmeliyiz?

On dokuzuncu bölüm, dünyevi gücün sınırlarını ve özgür iradenin tiranlar karşısındaki sarsılmazlığını ele alır.

Bir tiranın can alma, zindana atma veya ceza verme yetkisi yalnızca fani bedenimiz üzerinde geçerlidir; zihnimize, arzularımıza ve özgür irademize ise tiran da dâhil hiçbir dışsal güç müdahale edemez.

İnsanı tiranların tehditleri karşısında korkutan veya tiranları gözünde büyüten şey dış etkenlerin gücü değil, kişinin kendi zihninde bedene, servete ve makama yüklediği yanlış değerlerdir.

Dışsal nesnelere veya dünyevi mevkilere bağlananlar tiranların ve onların hizmetkârlarının kölesi hâline gelirken iradesine ve içsel özgürlüğüne değer veren bir insan, baskı ve ölüm tehditleri karşısında bile tamamen hür ve sarsılmaz kalmayı başarır.

24. Bölüm: Koşullarla Nasıl Mücadele Etmeliyiz?

Bu bölüm, karşılaştığımız zorlukların insanın gerçek karakterini ortaya çıkardığı düşüncesi üzerine kurulmuştur.

Epiktetos, bir zorlukla karşılaşıldığında, Tanrı'nın adeta bir güreş eğitmeni gibi insanın karşısına çetin rakipler çıkardığını söyler. Nasıl bir sporcu güçlü bir rakibinden gelişim için yararlanırsa, insan da zorluklardan daha güçlü çıkmak için aynı şekilde faydalanmalıdır.

Tıpkı bir gemiden inerken insanın yalnızca kendisine ait şişesini ve cüzdanını alması gibi, yaşamda da yalnızca kendi kontrolümüzdeki unsurlara odaklanmamız; fani bedenimiz de dâhil olmak üzere dışsal her şeyi gerektiğinde sızlanmadan teslim edebilmemiz gerekir.

Dışsal değerlere aşırı önem veren kralların ve tiranların hayatları trajedilerle doluyken, bir Stoacı "kapının her zaman açık" olduğunu bilir. Bu yüzden şartlar elverdiği sürece sızlanmadan oyunu sürdürmeli, hayatta kalmayı seçtiğinde ise asla şikâyet etmemelidir.

27. Bölüm: Kaç Tür İzlenim Vardır ve Bu İzlenimlere Karşı Nasıl Çareler Üretmeliyiz?

Yirmi yedinci bölüm, zihne gelen izlenimlerin türleri ve bunların yarattığı olumsuz durumlara karşı geliştirilmesi gereken Stoacı çareler üzerine odaklanır.

Epiktetos zihinsel izlenimleri dört gruba ayırır: Öyle olan ve öyle görünenler, öyle olmayan ve öyle görünmeyenler, öyle olduğu halde öyle görünmeyenler ile öyle olmadığı halde öyle görünenler.

Eğitimli bir insanın temel görevi, doğru yargıya varmak ve kendisini rahatsız eden her zihinsel etkene uygun bir çare üretmektir. Bu doğrultuda yanıltmacalara mantık disipliniyle, aldatıcı izlenimlere kusursuz ön fikirlerle, bir alışkanlığa ise karşıt bir alışkanlık geliştirerek yanıt verilmelidir.

İnsan fiziksel ölümden kaçamaz; fakat insanı asıl perişan eden ölümün kendisi değil, ölüm korkusu ve dilediği şeylerin gerçekleşmemesinden doğan içsel ıstıraptır. Ayrıca dindarlık insanın kendi öz iyiliğiyle örtüşmediği sürece hakiki anlamda sürdürülemez.

28. Bölüm: İnsanlara Öfkelenmememiz Gerektiğine Dair

Yirmi sekizinci bölüm, insanların yanlış eylemlerinin kökeninde yatan zihinsel mekanizmayı ve körlüğü ele alır.

Epiktetos, zihnin yapısı gereği her zaman doğruya meylettiğini ve kimsenin gerçeği isteyerek reddetmeyeceğini; dolayısıyla yanlış bir şeyi onaylayan kişinin bunu yalnızca yanlışı doğru zannettiği için yaptığını vurgular.

Eylemlerde de durum farksızdır; insan her zaman kendisi için o an en faydalı ve uygun gördüğü seçeneğe yönelir. Nitekim Medea evlatlarını katlederken bunu yanlış bulsa da kocasından intikam almayı çocuklarını korumaktan daha faydalı gördüğü için bu yıkıcı kararı vermiştir.

Bu doğrultuda, iyi ile kötüyü ayırt etme yetisinde körleşmiş insanlara öfkelenmek veya nefret duyulması anlamsızdır; fiziki engellilere veya körlere kızmayıp acıdığımız gibi, zihinsel sapma ve aldanış yaşayan bu kişilere de merhamet gösterilmelidir.

Herkesin kendi izlenimlerine göre hareket ettiğini kavrayan bir insan kimseye gücenmez, kimseden nefret etmez ve kimseyle kavgaya tutuşmaz. İnsanlığın büyük felaketler, savaşlar veya yıkımlar olarak gördüğü tüm olaylar özünde zihinde oluşan küçük birer izlenimden ve bu izlenimlerin yanlış kullanımından ibarettir.

Dış dünyada gerçekleşen kayıplara aşırı anlam yükleyip her izlenimin peşinden körü körüne gitmek zihinsel bir aldanıştır; Stoacı felsefe ise bu izlenimleri süzgeçten geçirip zihni doğru ilkelerle yönetmeyi öğütler.

29. Bölüm: Sebat (ya da Dayanıklılık) Üzerine

Yirmi dokuzuncu bölüm, insanın dış etkenler karşısında sergilemesi gereken sarsılmaz duruşu ve iradenin mutlak özgürlüğünü ele alır.

Epiktetos, iyinin ve kötünün özünün tamamen insanın kendi iradesinde yattığını; dışsal nesnelerin, bedenin ve dünyevi olayların ise iradenin yalnızca birer malzemesi olduğunu belirtir. Bir tiran veya güçlü bir kimse bizi zindanla, sürgünle ya da ölümle tehdit ettiğinde, aslında yalnızca fani bedenimizi veya nesnelerimizi tehdit edebilir; çünkü iradeyi kendi dışında hiçbir güç fethedemez veya zincire vuramaz.

Fiziksel güç bakımından kalabalıklar veya hırsızlar bedenimizi alt edebilir ya da eşyamızı çalabilir; ancak doğru fikirlere sahip tek bir insanın zihinsel üstünlüğünü ve ahlaki duruşunu asla sarsamazlar.

İnsan kendisine verilen yaşam rolünü ve bedenini Tanrı'dan teslim alınmış birer emanet veya ödev olarak görmeli; geri çekilme vakti geldiğinde bunları sızlanmadan, özgür ve soylu bir ruhla iade edebilmelidir. Gerçek sebat, dış dünyadaki hiçbir baskının kirletemeyeceği içsel özgürlüğe sığınmak ve insanın kendi iradesinin tek efendisi olduğunu idrak etmektir.

II. Cilt

1. Bölüm: Özgüvenin (Cesaretin) Temkinliliğe Aykırı Olmamasına Dair

Kitabın ikinci cildinin birinci bölümü, aynı anda hem cesur hem de temkinli hareket etmenin Stoacı felsefede nasıl mükemmel bir uyum içinde mümkün olduğunu açıklar.

Cesaret ve temkinlilik birbirinin zıddı gibi algılanabilir; ancak Epiktetos, bu iki tutumun yöneldiği alanlar doğru kavrandığında çelişkinin ortadan kalktığını belirtir. Stoacı ilkelere göre iyi ve kötü yalnızca insanın kendi iradesine bağlı eylemlerinde ve izlenimleri kullanma biçiminde saklıdır; irade dışındaki durumlar ise ahlaki açıdan nötrdür. Dolayısıyla insan, kendi

iradesine bağlı konularda (yanlış karar almaktan ve ahlaki hatadan) temkinli ve sakınan; iradesi dışındaki dışsal koşullarda ise son derece cesur ve korkusuz hareket etmelidir. Böylelikle insan, iradesinde gerçekten temkinli olduğu için dış dünyadaki olaylara karşı cesur bir duruş sergileyebilir.

İnsanların düştüğü en büyük yanılgı ise bu iki tutumun yönünü tam tersine çevirmeleridir. Çoğu insan iradesine bağlı konularda (utanmazlık, düşüncesizlik, dizginlenmeyen arzular) fütursuzca cesaret gösterirken, ölüm, sürgün, acı veya kötü şöhret gibi elinde olmayan dışsal durumlar karşısında korkaklığa kapılır.

Epiktetos, korkulması gereken şeyin ölüm veya acının kendisi değil, ölüm ve acıya dair zihnimizde taşıdığımız yanlış korkular olduğunu vurgular. Beden ruhtan eninde sonunda ayrılacaktır ve insan her koşulda "kapının açık olduğunu" bilerek huzursuzluktan uzak durabilir.

Bu felsefi yaklaşımın sunduğu en güzel meyve endişelerden arınmak, korkusuzluk ve hakiki özgürlüktür. Özgürlük, insanın tercih ettiği gibi yaşama gücüdür ve korku, acı ya da keder içinde yaşayan hiç kimse özgür olamaz.

Çoğunluğun "sadece özgür insanlar eğitim alabilir" düşüncesine karşı Epiktetos, Tanrı katında "sadece eğitimli insanların özgür olduğunu" savunur. Bu doğrultuda öğrencilerin yazıp çizdikleri süslü cümlelerle veya kuramsal diyaloglarla övünmeyi bırakıp ölüm, zindan, işkence ve sürgün karşısında arzularını ve sakınmalarını doğaya uygun yönetebildiklerini bizzat yaşamlarıyla göstermeleri gerekir.

2. Bölüm: Sükûnet (Kaygılardan Arınmış Olmak) Üzerine

Bu bölüm, insanın mahkeme veya yargılanma gibi baskıcı durumlar karşısında içsel huzurunu ve ruhsal sükûnetini nasıl koruyabileceğini ele alır.

İnsanın tek gayesi iradesini doğaya uygun tutmak ve yalnızca kendi kontrolündeki alanları korumak olduğunda, bu alanların efendisi başka kimse olamayacağı için hiç kimse insanı kısıtlayamaz ve onun huzurunu bozamaz. Buna karşın beden, itibar veya mal mülk gibi dışsal değerleri koruma sevdasına düşen kişi, bu dış etkenlerin kontrolünü elinde tutan yargıç veya güç sahiplerine boyun eğmek ve ikna etmek için yalvarmak zorunda kalır.

Dış dünyadaki nesneleri arzulayan kimse, o nesneler üzerinde yetki sahibi olan her kişiyi kendi efendisi kılacağı için kaçınılmaz olarak köleleşir; bu yüzden insan kararsız kalmayıp bütün zihniyle ya özgürlüğü ya da köleliği seçmelidir.

Sokrates’in mahkemede özel bir savunma hazırlığı yapmak yerine tüm yaşamı boyunca adaletsizlik yapmayarak içsel duruşunu korumasını örnek gösteren Epiktetos, hakiki zaferin ve kaygısızlığın yalnızca kendi iradesine sahip çıkmakla mümkün olduğunu vurgular.

8. Bölüm: İyinin Doğası Üzerine

Sekizinci bölüm, iyiliğin özünü, insanın ilahi kaynağını ve bu kaynağın insana yüklediği ahlaki sorumlulukları ele alır.

Epiktetos, Tanrı'nın doğası ile iyinin doğasının aynı yerde aranması gerektiğini; bu doğanın et, kemik, mal mülk veya şöhrette değil, **akılda, bilgide ve doğru mantıkta** saklı olduğunu belirtir.

Bu doğrultuda iyi kavramı bitkilerde veya irrasyonel hayvanlarda bulunmaz; çünkü hayvanlar izlenimleri kullansalar dahi bu kullanımı anlama ve kavrama yetisinden yoksundur.

İnsan ise yalnızca izlenimleri kullanan değil, onları akıl süzgecinden geçirip anlayan rasyonel bir varlıktır. İnsanın asıl değeri ve asaleti, içinde **Tanrı'dan bir parça** taşımasında ve ilahi bir soydan gelmesinde yatar.

Ancak insanların çoğu yemek yerken, sohbet ederken veya günlük işlerle meşgul olurken bu ilahi bağı unutur; saf olmayan düşünce ve eylemleriyle içlerindeki Tanrısal parçayı kirletirler. Tıpkı Athena heykelinin bile ustasının şerefini yansıtması gibi, canlı, düşünen ve doğrudan Tanrı tarafından kendi iradesine emanet edilmiş olan insan da sergilediği davranışlarla yaratıcısına leke sürmemelidir.

Gerçek bir bilge veya filozofun gücü; dışsal gösterişlerde değil, hayal kırıklığına uğramayan arzularda, kaçınılmaz olandan sakınan bir iradede ve düşüncesizce onay verilmeyen doğru bir zihin yapısında saklıdır.

10. Bölüm: Hayattaki Görevlerimizi Rollerimizden Nasıl Çıkarabiliriz?

Onuncu bölüm, insanın evrendeki konumunu ve üstlendiği toplumsal rolleri idrak ederek buna uygun sorumluluklar üstlenmesi gerektiği konusunu işler.

İnsan her şeyden önce bağımsız bir iradeye ve mantığa sahip rasyonel bir varlıktır; onu hayvanlardan ayıran bu mantık yetisi, kendisini ilahi düzenin ve evrensel toplumun aktif bir "dünya vatandaşı" kılar. Dolayısıyla birey, kendisini bütünün ayrılmaz bir parçası olarak görmeli, kendi kişisel çıkarlarını toplumun ve evrenin genel iyiliğinden üstün tutmamalıdır. Başımıza gelecekleri önceden kestiremesek de temel görevimiz, üstlendiğimiz rollerin gereklerini doğaya uygun biçimde yerine getirmektir.

Hayattaki ahlaki ödevlerimiz doğrudan bu rollerden türer; bir evlat olarak babaya her koşulda saygı gösterip itaat etmek, bir kardeş olarak para veya makam gibi değersiz dışsal şeyler uğruna kavgaya tutuşmayıp bunlardan feragat ederek kardeş sevgisini kazanmak bu ödevlerin başında gelir.

Birey senatör, genç ya da yaşlı hangi konumda olursa olsun, rolünün gereklerini unutup hırsa kapıldığında uysal bir insandan yırtıcı bir hayvana dönüşür. İnsanlar genellikle para veya mal kaybettiklerinde bunu büyük bir zarar sayarlar; oysa en büyük ve utanç verici kayıp insanın kendi hatasıyla alçakgönüllülük, sadakat, nezaket ve hoşgörü gibi doğuştan getirdiği ahlaki meziyetleri yitirmesidir.

Kendisine adaletsizlik yapılan birinin hırsla intikam almaya kalkışması da zihinsel bir körlüktür; zira başkasının hatasına kötülükle karşılık vermek insanın yalnızca kendi ruhuna ve karakterine zarar vermesiyle sonuçlanır.

11. Bölüm: Felsefenin Başlangıcı Nedir?

On birinci bölüm, insanın felsefi eğitime ve ahlaki gelişime nereden başlaması gerektiğini ve zihinsel aldanışlardan nasıl kurtulacağını anlatır.

Epiktetos'a göre felsefenin hakiki başlangıcı, insanın önemli konularda kendi zaaflarının ve yetersizliklerinin farkına varmasıyla gerçekleşir. İnsanlar geometri veya müzik gibi teknik alanlarda eğitimsiz olduklarını kolayca kabul ederken; iyi, kötü, adil ve doğru gibi ahlaki kavramlarda doğuştan bir birikime sahip olduklarını zannederek küstahlığa düşerler. Asıl karmaşa ise herkesin zihninde taşıdığı bu genel ön fikirleri somut olaylara yanlış uyarlamasından ve yalnızca "ben böyle düşünüyorum" diyerek kendi algısını mutlak kanıt saymasından doğar.

Bu durum karşısında felsefi düşünce, insanlar arasındaki çelişkili görüşleri gözlemlemek ve yalnızca "öyle gibi görünen" algılara güvenmeyip hakikati ölçecek sabit bir kural ya da terazi aramakla başlar. Ağırlığı teraziyle, düzlüğü marangoz cetveliyle tespit ettiğimiz gibi, zihinsel yargılarımızı sınayacak sarsılmaz ölçütler belirlenmelidir.

13. Bölüm: Kaygı (Endişe) Üzerine

On üçüncü bölüm, kaygı ve endişenin temel nedenini açıklar.

Bir insan yalnızca kendi iradesi dahilindeki alanlara odaklandığında ve elinde olmayan şeylere karşı arzularını dizginlediğinde endişe duyması imkânsız hâle gelir.

Epiktetos bu durumu açıklamak için lavta çalan bir müzisyen örneğini verir. Epiktetos'a göre müzisyenin sahnede titremesi sanatından değil, kalabalığın alkışını arzulamasındandır. İnsanın kaygı içinde kıvranması; beden, mal mülk veya başkalarının hükümleri gibi dışsal unsurları önemseyip arzularını kontrolü dışındaki yanlış yerlerde aramasından kaynaklanır.

Bu felsefi yaklaşımı tarihsel figürler üzerinden örneklendiren Epiktetos, Sokrates'in yargıçlar ve tiranlar karşısında, Diyojen'in ise İskender ve kendisini esir alan korsanlar karşısında sarsılmaz bir özgüvenle konuşmasına atıf yapar ve bu bilgelerin güçlerini ve değerlerini dışsal makamlardan değil, kendi özgür iradelerinden aldığını ifade eder.

Bedenine ve dünyevi varlıklara bağlı kalan insan kendisinden güçlü olan her tiranın ve koşulun kölesi olmaya mahkûmken, zihnini doğaya uygun yöneten bilge bir insan başkalarının kötü muamelesini veya kararlarını dert etmez ve kaygılardan tamamen arınmış bir yaşam sürer.

16. Bölüm: İyi ve Kötü Konusundaki Fikirlerimizi Kullanmak İçin Çaba Göstermememize Dair

On altıncı bölüm, Stoacı felsefenin ilkelerini sadece teoride bilmenin yetmediğini, huzur ve içsel özgürlüğe ulaşmak için bu bilgileri dışsal etkenlere takılmadan günlük yaşamda pratik etmenin şart olduğunu anlatır.

İyinin ve kötünün yalnızca insan iradesinde yer aldığı; irade dışı durumların ise nötr olduğu kabul edilir.

İnsanların temel yanılgısı, teoride öğrendikleri bu ilkeleri günlük yaşamda uygulamak için çaba göstermemeleridir. Teorik bilgiye odaklanıp övgü ve eleştiri gibi dışsal etkenler karşısında kendilerini eğitmeyenler, sahneye çıkan kaygılı bir müzisyen gibi sürekli endişe içinde yaşarlar.

Epiktetos, bizi huzursuz edenin ölüm ya da sürgün gibi dışsal olayların kendisi değil, onlar hakkında zihnimizde ürettiğimiz yanlış fikirler olduğunu belirtir. Felsefi konularda konuşkan olan bireyler, gerçek bir yaşam sınavıyla karşılaştıklarında teoride kaldıkları için bocalarlar.

Gerçek içsel özgürlüğe ulaşmak için çocukça şikâyetler bırakılmalı; özgür irade korunarak beden dâhil kontrol dışı hiçbir dışsal nesneye bağımlı olunmamalıdır. Zihindeki korku, kıskançlık ve öfke gibi yıkıcı duyguları söküp atmak, ilahi ilkeler doğrultusunda yaşamakla mümkündür.

18. Bölüm: İzlenimlerle Nasıl Mücadele Etmeliyiz?

On sekizinci bölüm, her alışkanlığın ve zihinsel yetinin ancak ona karşılık gelen eylemlerin tekrarlanmasıyla güçlendiği ilkesi üzerine kuruludur.

Yürüme alışkanlığının yürüyerek, koşma becerisinin koşarak pekişmesi gibi, zihinsel ve ruhsal tutumlar da sürekli beslenen eylemlerle biçimlenir. İnsan öfkelendiğinde veya dürtülerine yenik düştüğünde yalnızca o ana özgü bir zayıflık sergilemiş olmaz; aynı zamanda özdenetimsizlik alışkanlığını besleyip ateşe körükle gitmiş olur. Bu olumsuz eğilimler zamanında dizginlenip tedavi edilmediğinde zihinde kalıcı izler ve yaralar bırakır; zamanla ruh katılaşarak bu yıkıcı tutkuları onaylar hâle gelir.

Epiktetos, olumsuz bir alışkanlığı kırabilmek için onun üzerine gitmemeyi ve kararlılıkla **zıt bir alışkanlık** geliştirmeyi önerir. Örneğin öfkesini yenmek isteyen bir kişi, öfkesine hâkim olduğu günleri tek tek saymalı ve bu sürenin kademeli olarak uzamasıyla olumsuz alışkanlığın zayıflayıp yok olduğunu gözlemlemelidir. Kışkırtıcı veya baştan çıkarıcı aldatıcı bir izlenimle karşılaşıldığında yapılacak ilk hamle, onun sürükleyici cazibesine kapılmayıp **“Biraz dur, kim olduğunu ve neyi temsil ettiğini göreyim, seni bir sınayayım”** diyerek zihinde bir duraklama yaratmaktır. Zihni sürüklemeye çalışan olumsuz bir izlenime karşı hemen daha asil, güzel ve doğru bir düşünceyle yanıt verilmeli, zihinsel fırtınalar karşısında ilahi ilkeler anımsanmalıdır.

Epiktetos’a göre hakiki zafer kazanmış bilge bir sporcu, beden gücüyle rakiplerini alt eden değil; özgürlüğü, sükûneti ve zihinsel bağımsızlığı uğruna aldatıcı izlenimlere meydan okuyup ruhsal egemenliğini koruyan kişidir.

III. CİLT

12. Bölüm: Egzersize Dair

Üçüncü cildin on ikinci bölümü, Stoacı egzersizlerin (askesis) gösterişten uzak, gerçek amacını ele alır.

İp üzerinde yürümek gibi zorluklar felsefi egzersiz sayılmaz; hakiki egzersiz, arzulama ve sakınma yetilerini dışsal unsurlardan kurtararak zihni eğitmek ve irade dışı yönelimlere karşı zıt alışkanlıklar geliştirmektir.

Epiktetos egzersizleri üç alana ayırır: Arzuları doğaya uygun yönetmek, eylemlerde mantığı dinlemek ve aldatıcı izlenimleri hemen onaylamamaktır. Apollonius'un örneğinde olduğu gibi, gerçek öz-disiplin başkalarının takdirini aramak yerine, kimseye duyurmadan içsel olgunlaşmayı esas almalıdır.

22. Bölüm: Kinizme Dair

Üçüncü cildin yirmi ikinci bölümü, Kinizmin sıradan bir felsefi tercih değil, Tanrı'nın buyruğu ve onayıyla üstlenilen ilahi bir görev olduğunu vurgular.

Kinik filozof, insanların mutluluğu ve iyiliği beden, servet veya şöhret gibi dışsal nesnelerde aramalarının bir aldanış olduğunu göstermek üzere Tanrı tarafından gönderilmiş bir elçi ve casustur. İyiliğin ve kötülüğün gerçek özünün ancak insanın kendi engellenemez özgür iradesinde saklı bulunduğunu bizzat yaşamıyla kanıtlar.

Gizli odalara sığınmak yerine tüm hayatını lekesiz vicdanıyla şeffaf bir şekilde sürdüren Kinik, gücünü silahlardan değil zihninin doğruluğundan ve Tanrı'ya olan bağlılığından alır. Tek bir ailenin dar sınırlarına hapsolmak yerine tüm insanlığın babası ve koruyucusu rolünü üstlenir; kendisine kötülük edenleri bile bir baba şefkatiyle bağışlar. Karşılaştığı çetin sınavları ve acıları ilahi takdirin bir sınaması kabul ederek bedenine veya dünyevi tehlikelere değer vermez. Epiktetos, bu ağır ve yüce sorumluluğu üstlenmek isteyen gençlere, zihinsel arınmaya ulaşmadan ve içsel güçlerini tartmadan bu yola çıkmamalarını öğütler.

24. Bölüm: Elimizde Olmayan Şeylere Karşı Duyduğumuz Arzulardan Etkilenmememiz Gerektiğine Dair

Üçüncü cildin yirmi dördüncü bölümü, insanın mutluluğunun dışsal koşullara veya geçici nesnelere bağlı olmadığını, yaşamı ilahi bir görev olarak görüp her durumu sızlanmadan kabullenerek yalnızca özgür iradesine odaklanmasıyla hakiki özgürlüğe ulaşabileceğini anlatır.

Filozofa göre insanı üzen ve köleleştiren temel etken, kendi kontrolünde olmayan dışsal nesnelere, mekânlara ve sevdiklerine aşırı bağlanıp onları sonsuza dek yanında kalacak sanmasıdır. Oysa bütün evren tek bir şehirdir ve insan bir noktaya kök salmış sabit bir bitki değildir.

Şartlar gerektirdiğinde yer değiştirmek veya sevdiklerimizden ayrılmak durumunda kaldığımızda çocuk gibi ağlayıp sızlanmak, evrensel düzeni ve kendi fani doğamızı kavramamaktan kaynaklanır. Nitekim Herkül ve Odysseus gibi bilgeler gezginlikleri boyunca her yerde Tanrı'ya güvenmiş; hiç kimsenin yetim kalmayacağını ve evrensel bir babaya sahip olunduğunu bilerek her koşulda sarsılmaz ve mutlu kalmayı başarmışlardır.

Filozof bu bölümde insan hayatını bir askerlik hizmetine benzetir; Tanrı bir komutan gibi kişiye farklı nöbet yerleri ve görevler tayin eder. İnsanın görevi, kendisine verilen rolü

nerede olursa olsun şikâyet etmeden oynamak, Tanrı geri çekilme veya ayrılma işaretini verdiğinde ise bunu seve seve ve minnetle kabul etmektir.

Bu zihinsel metaneti kazanabilmek için Epiktetos, sevdiklerimize veya bağlandığımız nesnelere tıpkı kırılabilir toprak bir kap gibi bakmamızı ve onları öperken bile fani olduklarını zihnimize anımsatmamızı öğütler. Diyojen'in Antisthenes'ten öğrendiği gibi, insana ait olan tek hakiki varlık izlenimleri doğru kullanma yetisidir; beden, mülk ve şöhret ise dışsaldır. İyiliği dış dünyadaki insanlarda veya eşyada değil, kendi özgür iradesinde arayan insan, nerede bulunursa bulunsun Tanrı'nın onurlu bir tanığı olarak hakiki özgürlüğe kavuşur.

IV. CİLT

1. Bölüm: Özgürlüğe Dair

Dördüncü cildin birinci bölümü, hakiki özgürlüğün dünyevi arzuları tamamen söküp atarak yalnızca özgür iradeye ve ilahi düzene odaklanmakla mümkün olduğunu anlatır.

Epiktetos özgürlüğü yalnızca kendi istediği gibi yaşayan, hiçbir engel veya zorlamayla karşılaşmayan, arzularına ulaşan ve kaçındığı durumların pençesine düşmeyen insanın durumu olarak tanımlar.

Kötü veya aldanış içindeki hiçbir insan özgür değildir; zira konsül olmak, senatörlük yapmak, zenginlik ya da imparatorun dostluğunu kazanmak insanı hakiki anlamda özgür kılmaz. Dışsal makamlara, bedene ve mülke bağlanan kişiler, bu değerleri elinde tutan güçlerin ve tiranların oyuncağı hâline gelerek saraylarda bile "büyük köleler" olarak yaşamlarını sürdürürler. Tıpkı kafese kapatıldığında esarete katlanamayarak özgürlüğü uğruna ölümü göze alan kuşlar gibi, hakiki özgürlük de dışsal zincirleri ve dünyevi bağımlılıkları tamamen reddetmeyi gerektirir.

Gerçek özgürlüğün anahtarı, insanın yalnızca kendi iradesine ve zihinsel eylemlerine odaklanmasında saklıdır; çünkü iradeyi zapt edebilecek tek güç yine iradenin kendisidir.

Filozof, başkalarının kontrolünde olan ve her an engellenebilecek fani bedeni yük taşıyan bir **"eşeğe"** benzetir; tiranlar veya askerler bu eşeğe el koyduğunda insan bunu sızlanmadan teslim edebilmeli, ancak zihinsel kalesini ve içsel bağımsızlığını korkusuzca korumalıdır.

Özgürleşme, iradenin Tanrı'nın iradesi ve evrensel düzen ile bir kılınmasıyla mümkündür. Hayatı Tanrı tarafından düzenlenen kısa bir festival ve rol alanı olarak gören bilge kişi, ayrılma işareti geldiğinde sahneden minnettar ve huzurlu bir şekilde çekilmeyi bilir. Diyojen ve Sokrates bu duruşun en yüce örnekleridir; Diyojen hiçbir dışsal nesneye bağlanmayarak tiranlara meydan okumuş, Sokrates ise ölüme bile tam bir zihinsel özgürlükle yürümüştür. Sonuç olarak özgürlük, arzulanan dışsal nesneleri elde etmekle değil, dünyevi arzuları zihinden tamamen söküp atmakla kazanılır.

7. Bölüm: Korkudan Arınmak Üzerine

Epiktetos'un Düşünceler ve Konuşmalar eserinin dördüncü cildinin yedinci, bizim özetimizin son bölümü, insanın dışsal güçler ve tehditler karşısında nasıl tamamen korkusuz hâle gelebileceğini ele alır.

Bir tiranın kılıçları ve muhafızları, dünyevi değerlere önem veren insanları korkuturken bu dışsal ögelere değer vermeyen kişiler tiranlardan korkmazlar.

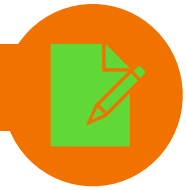
İnsan bedeni, mülkiyeti, makamı ve fani varlıkları kendi kontrolünde olmayan dışsal unsurlar olarak gördüğünde ve arzularını yalnızca kendi iradesine yönelttiğinde hiç kimse ona zarar veremez.

Gerçek korkusuzluk, kendi iradesini Tanrı'nın iradesi ve evrensel düzen ile bir kılmaktan geçer. Dünyevi koşulları hayat sahnesindeki geçici bir oyun olarak kabul eden bilge bir insan ölüm, sürgün veya zindan karşısında sarsılmaz bir ruhsal özgürlüğe ulaşır.

Sonuç:

Epiktetos bizlere huzurun, mutluluğun ve hakiki özgürlüğün dış koşullarda değil, yalnızca kendi özgür irademizde saklı olduğunu hatırlatıyor. Felsefeyi sadece teoride bırakmayıp günlük yaşamın pratik bir rehberine dönüştüren "Düşünceler ve Konuşmalar", zihnimizi gereksiz korkulardan, köleleştirici arzulardan ve dışsal bağımlılıklardan arındırarak bizi kendi zihnimizin efendisi olmaya davet ediyor. Unutmayın: Hayat sahnesinde bize biçilen rolü değiştiremeyiz, ancak o rolü ne kadar erdemli ve metanetli oynayacağımız tamamen bizim ellerimizdedir.

Düşünceler ve Konuşmalar - Temel Çıkarımlar

1. İnsan hayatındaki en temel ayrım, kendi iradesine bağlı olanlar (elimizde olanlar) ile iradesi dışında kalan dış etkenlerin (elimizde olmayanlar) birbirinden ayrılmasıdır.

Epiktetos'a göre zihinsel huzur ve özgürlük; enerjimizi değiştiremeyeceğimiz dışsal faktörlere harcamak yerine, yalnızca kendi irademize ve davranışlarımıza odaklanmaktan geçer. Kontrol edemediğimiz şeyleri ise olduğu gibi kabul etmek (sükûnet) esastır.

2. Felsefi gelişim ve ilerleme, çok sayıda kitap okumak veya teorik argümanları ezberlemekle değil, arzu ve sakınma yetilerini doğaya uygun şekilde dönüştürmekle ölçülür.

Filozofların kitaplarını ezbere bilmek tek başına bir ilerleme sayılmaz; gerçek ilerleme, sabah kalkıldığında ilkelerin hayata geçirilmesi, arzuların hayal kırıklığı yaratmayacak ve kaçınılan şeylerin pençesine düşülmeyecek şekilde disipline edilmesidir.

3. Bütün insanların kökeni Tanrı'ya dayanır ve insan akıl yoluyla ilahi düzenle bağ kurar.

İnsan yaradılışı fani bir beden ile tanrılarla ortak olan aklı ve mantığı barındırır; bu yüzden kendisini sadece fani biri olarak görmek yerine, evrenin düzenini kavrayan ve tanrılarla aynı soydan gelen bir varlık olarak ele almalıdır.

4. İnsanların hatalarının temelinde cehalet yatar.

Bu nedenle başkalarının kusurlarına öfkelenmek yerine, onların iyi ile kötüyü ayırt etme yetisi bakımından kör olduklarını bilerek onlara acımak gerekir. Hiç kimse bile bile yanlışa yönelmez; insanlar bir şeyin faydalı olduğuna inandıkları için hata yaparlar. Dolayısıyla hırsızlara veya tiranlara öfkelenmek yerine, en önemli konularda aldatılmış ve yanılmış olduklarını kabul ederek soğukkanlılığı korumak esastır.

5. Hayatta karşılaşılan zorluklar ve çetin koşullar, insanın karakterini ortaya çıkaran ve onu sınayan birer antrenman sahasıdır.

Epiktetos, zorluklarla karşılaşıldığında Tanrı'nın adeta bir güreşçi eğitmeni gibi karşımıza güçlü bir rakip çıkardığını unutmamamız gerektiğini belirtir. Bu zorluklardan bir sporcunun güçlü rakiplerden faydalandığı gibi yararlanmak, bireyin kendi iç gücünü ve dayanıklılığını kanıtlaması için en büyük fırsattır.

6. Gerçek özgürlük korkulardan, kaygılardan ve irade dışı şeylerin tutsaklığından tamamen arınmış bir zihin yapısına sahip olmaktır.

Zihni para, şöhret veya korkular tarafından esir alınmış bir insan gerçek anlamda özgür olamaz. Özgürlük, tercih edildiği gibi yaşama ve dışsal engellerin iradeyi tutsak etmesine izin vermeme gücüdür.

7. İnsan hayatta üstlendiği rollere (evlat, kardeş, vatandaş vb.) uygun bir şekilde davranmalı ve kendi konumunun gerektirdiği sorumlulukları onurla yerine getirmelidir.

Bir insanın en üstün yetisi iradesidir ve dünya vatandaşı olarak bütünü düşünmeden hareket etmemelidir. Babanın, kardeşin veya yöneticinin rolünü unutarak bencil veya yıkıcı davranışlar sergilemek, insanın kendi karakterine ve insan olma erdemine verebileceği en büyük zarardır.

8. Felsefi yolculuk ve gerçek öğrenme süreci, bireyin kendi cehaletini ve önemli konulardaki çelişkili yargılarını dürüstçe kabul etmesiyle başlar.

İnsanlar geometri veya müzik gibi alanlarda bilmediklerini kabul ederken, iyi, kötü, adalet veya mutluluk gibi konularda doğuştan gelen fikirlere sahip oldukları için her şeyi bildiklerini sanma küstahlığına kapılırlar. Felsefenin kapısı, bu gelişigüzel izlenimlerin ve çelişkilerin fark edilip sağlam bir kuralla sınanmasıyla aralanır.

9. Ruhsal eğilimler ve alışkanlıklar sürekli tekrarlanan eylemlerle güçlenir; bu nedenle zararlı izlenimlere karşı bilinçli bir direnç gösterilerek yeni ve doğru alışkanlıklar kazandırılmalıdır.

Öfke gibi olumsuz durumlar, üzerlerine gidildikçe nasırlaşır ve zihni ele geçirir. Öfkeden veya zararlı arzuların kontrolünden kurtulmanın yolu, bu dürtüleri bastırmak, hangi sıklıkla yaşandığını takip etmek ve gelen ilk izlenimin hızına karşı koyarak onu mantık süzgecinden geçirmektir.